

بررسی تأثیر توسعه صنایع دستی بر رشد اقتصادی روستا با میانجی‌گری جذب گردشگر روستایی (مطالعه موردی: گردشگران شهرستان طرقله - شانديز)

تاریخ دریافت: ۱۳/۰۷/۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۱۵/۰۸/۱۴۰۰

کد مقاله: ۴۱۳۳۸

حمیدرضا خطیبی فرد^۱، علیرضا نوری^۲

چکیده

با ورود گردشگران به روستاها، تقاضا برای خرید صنایع دستی به‌عنوان سوغات افزایش می‌یابد و در نتیجه موجب افزایش اشتغال و رشد اقتصادی جوامع روستایی می‌گردد. در این راستا تحقیق حاضر که از نوع کاربردی و از منظر ماهیت توصیفی پیمایشی است، صورت گرفته و ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه استاندارد برای متغیر رشد اقتصادی و پرسشنامه محقق ساخته برای متغیرهای توسعه صنایع دستی و جذب گردشگر روستایی می‌باشد. برای پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ و برای روایی سازه پرسشنامه از تحلیل بارهای عاملی تأییدی استفاده گردیده است. جامعه آماری تحقیق کلیه گردشگران روستایی شهرستان طرقله و شانديز در محدوده زمانی تحقیق هستند. حجم نمونه آماری ۳۸۴ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری غیر احتمالی و هدفمند بوده و در بخش آمار توصیفی از جداول فراوانی و درصدها، میانگین‌ها و انحراف معیارها برای نمایش سیمای آزمودنی‌ها استفاده و در آمار استنباطی از آزمون کولوموگروف اسمیرنوف برای تعیین توزیع نرمالیت و آزمون تحلیل عامل اکتشافی و تأییدی و آزمون معادله ساختاری برای پاسخ فرضیه‌های تحقیق استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد توسعه صنایع دستی بر رشد اقتصادی روستا تأثیر معنادار دارد و همچنین جذب گردشگر روستایی رابطه بین تأثیر صنایع دستی بر رشد اقتصادی روستا را میانجی‌گری می‌کند.

واژگان کلیدی: جذب گردشگران، گردشگری، رشد اقتصادی، صنایع دستی، طرقله و شانديز

۱- کارشناس ارشد مدیریت بازاریابی جهانگردی

۲- استادیار، عضو هیئت علمی موسسه آموزش عالی شانديز

۱- مقدمه

امروزه توسعه روستایی یکی از مباحث مهم در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها، خصوصاً در کشورهای جهان سوم به شمار می‌رود. هدف نهایی همه فرآیندهای توسعه، رفاه انسان است و هدف راهبردهای توسعه روستایی نیز دستیابی به رفاه اقتصادی، اجتماعی روستایی است. در بسیاری از کشورها صرف زراعت و اشتغال کافی و بهره‌وری ایجاد نماید. بدین‌جهت باید به ایجاد اشتغال سودآور غیر زراعی نیز پرداخت تا تفاوت درآمد شهرنشینان و روستائیان افزایش نیابد و مهاجرت روستائیان به شهر کاهش پیدا کند. در این راستا در بسیاری از منابع تصریح گردیده که توسعه اقتصاد محلی نیازمند توسعه صنایع است. یکی از این صنایع منحصر به فرد، صنایع دستی می‌باشد (ایلو، ۲۰۱۰). با توجه به شرایط اقلیمی خاصی که در ایران حکم فرماست توسعه روستایی تنها در زمینه‌های کشاورزی و دامداری امکان‌پذیر نمی‌باشد و وجود کاتالیزورهایی در روند توسعه اقتصادی روستاها احساس می‌شود. از آنجاکه تولیدات صنایع دستی و صنعت گردشگری، از صنایع پردرآمد، کم‌هزینه و پاک و عاری از آلودگی در دنیا محسوب می‌شوند پس می‌توان از این صنایع در رفع مشکلات اقتصادی روستائیان کمک گرفت (احمدی و موسوی، ۱۳۹۳).

صنایع دستی روستایی آن نوع از صنایع ساده و بدون پیچیدگی تکنیکی است که روستا منبع درآمد و شغل تکمیلی محسوب می‌شود و روستائیان در مواقع بیکاری فصلی بدان می‌پردازند. خانوار روستایی از مواهب صنایع دستی استفاده می‌کند تا بدین‌وسیله بتواند هم از اتلاف وقت خود جلوگیری کند و هم کالایی را تولید کند و در نهایت به نیازهای مصرفی خانواده خود پاسخ دهد (بیل، ۲۰۱۲). روستاهای طبقه و شان‌دیز در یک منطقه کوهستانی در شهر مشهد مقدس در امتداد کوه بینالود قرار دارد. این منطقه یکی از کهن‌ترین و پر قدمت‌ترین مناطق در طول تاریخ این شهر به شمار می‌آید که نام آن در گذشته تروغذ نام داشت. این منطقه بسیار کهن در گذشته به‌عنوان گذرگاه و تفرج‌گاه از آن استفاده می‌شده، امروزه به‌عنوان یکی از جاذبه‌های گردشگری در شهر مشهد به شمار می‌آید.

۲- بیان مسئله

در سالهای اخیر، به صنایع دستی در کشورهای در حال توسعه و حتی پیشرفته توجه ویژه ای شده است. بر این اساس، فرآورده های دستی به علت ویژگی های خاص کاربر بودن، وابستگی نداشتن به تکنولوژی خارجی، ارزش افزوده بالا، زود بازده بودن، اشتغال زایی، رابطه مستقیم با صنعت توریسم و جهانگردی و فقدان جنبه های رقابتی از طرف کشورهای پیشرفته جایگاه ویژه ای را در اقتصاد ملی ایفا می نماید. تمامی ممالک جهان اعتقاد به تأثیر متقابل صنایع دستی و صنعت گردشگری دارند، چرا که در عمل و تجربه دریافته اند هنرهای دستی یکی از عوامل بسیار موثر در جلب و جذب گردشگر در تمامی گرایش های ملی، منطقه ای و داخلی است و متقابلاً به این نتیجه هم رسیده اند که صنعت گردشگری می‌تواند به رشد، توسعه و گسترش صنایع دستی و بهبود کیفیت آن کمک کند. (آزادخانی و همکاران، ۱۳۹۲).

رونق و توسعه فعالیت های صنعتی و گسترش صنایع دستی در سطح روستاها می‌تواند زمینه ساز کاهش فقر و کاهش مهاجرت روستائیان به مناطق شهری، جذب گردشگران روستایی و در نهایت رشد اقتصادی روستاها شود (کولوپیتنو، ۲۰۱۱). از آنجایی که صنایع دستی روستایی یک نوع صنعت حجیم شده است، این صنعت در مقیاس کوچک در مناطق روستایی به منظور توسعه گردشگری روستایی و متناسب با نوع فرهنگ و منابع موجود در سطح روستا ایجاد می‌شود در شرایطی می‌تواند به رونق اقتصادی روستاها کمک کند که حمایت و آینده نگری درآمدی برنامه ریزان و متولیان توسعه در کنار آن باشد (نهاناکوری، ۲۰۱۲). دستیابی به توسعه روستایی و بهبود کیفیت زندگی روستائیان از اهداف بسیار مهمی است که همواره ذهن متخصصان و دولتمردان را به خود مشغول کرده است؛ اما افزایش مهاجرت های روستایی به شهرها، فقر روستائیان، نا امنی غذایی و بسیاری عوامل دیگر نشان دهنده این موضوع است که راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی آنچنان موفقیت آمیز نبوده است. با این وجود، یکی از راهبردهایی که می‌تواند جوامع روستایی را در دستیابی به توسعه کمک کند، گردشگری روستایی است. امروزه نرخ پایین بهره‌وری تولیدات کشاورزی، نرخ بالای بیکاری، گسترش فناوری های سرمایه بر و مهاجرت به کلان شهرها از جمله عواملی است که مناطق روستایی با آن دست و پنجه نرم می کنند. از آنجا که رشد اقتصادی گردشگری بالاست (موسوی، ۱۳۸۳) میتوان با ورود این صنعت در مناطق روستایی بسیاری از مشکلات مطرح شده را حل نمود؛ اما قبل از ورود این صنعت به مناطق روستایی، می بایست پتانسیل یابی مناسبی از مناطق مستعد روستایی صورت گیرد و زیرساخت های لازم فراهم گردد. برای پتانسیل یابی نیز باید عوامل جذب کننده گردشگران در مناطق روستایی را شناسایی نمود تا از این طریق به تقویت نقاط قوت و کاهش نقاط ضعف این عوامل پرداخته شود. در نتیجه هدف از انجام این تحقیق بررسی سازه های تعیین کننده جاذبه های گردشگری در مناطق روستایی از دیدگاه روستائیان بوده است.

تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان طی سده های اخیر به ویژه در زمینه ی افزایش جمعیت، گسترش شهرنشینی، توسعه راه های ارتباطی، افزایش اوقات فراغت و بهبود رفاه اجتماعی، منجر به توسعه ی گردشگری شده است. در این میان،

گردشگری روستایی جزئی از صنعت گردشگری است که می‌توان نقش عمده ای در توانمندسازی مردم محلی و تنوع بخشی به اقتصاد از طریق رونق صنایع دستی و صنایع بومی- محلی با سایر بخش های اقتصادی ایفا نماید (دیوسالار، ۱۳۹۵). امروزه رشد جمعیت در مناطق روستایی بدون سرمایه گذاری نظام مند برای تقویت زیرساخت های اقتصادی و متنوع سازی آن، به گسترش بیش از حد فعالیتهای تولیدی و متکی بر منابع طبیعی انجامیده و این گسترش ناپایدار نیز به گونه ای محسوس به تخریب فزاینده منابع طبیعی موجود منجر شده است. در جهان پرتلاطم کنونی، روستاها به کانون تردد انسان هایی بدل شده است که برای فرار از زندگی پرهیاهوی شهری و زندگی ماشینی به روستاها سفر می کنند. امروزه با توجه به دامنه تقاضا و نیازهای محیطهای روستایی، گردشگری روستایی رو به توسعه است و روز به روز بر اهمیت و جاذبه خاص آن افزوده می شود. در فرآیند برنامه ریزی منطقه ای، می توان گردشگری روستایی را ابزاری برای افزایش اشتغال محلی و بهبود کیفیت زندگی و در نتیجه، افزایش سطح رفاه اقتصادی و امکانات اجتماعی منطقه ای به حساب آورد (گل محمدی ۷۸: ۱۳۸۹).

گردشگری روستایی در بسیاری از کشورها، رو به توسعه گذاشته و روز به روز بر اهمیت آن افزوده می شود که ناشی از ر کود اقتصادی در سطح روستاها می باشد. روستاهای کشور ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و با رکود بخش کشاورزی در چند دهه اخیر، ضرورت توجه به منابع درآمدی همچون گردشگری بیش از پیش اهمیت یافته است. برخی از محققان به بررسی نقش صنایع دستی بر اقتصاد گردشگری روستایی پرداخته اند اما در تحقیق حاضر به بررسی این رابطه با نقش میانجی جذب گردشگر روستایی پرداخته شده است که متغیر جذب گردشگر نیز خود از جنبه های گسترش و بهبود جاذبه های گردشگری، توسعه ظرفیت های پایدار و همچنین بهبود سطح درآمد فعالان بخش گردشگری و جذب گردشگران بومی و غیربومی از جمله مولفه های رشد و توسعه اقتصادی روستا به حساب آمده است که در جامعه مورد مطالعه برای اولین بار است که به آن پرداخته شده است.

۳- مروری بر پیشینه تحقیق

در خصوص صنایع دستی و تأثیر آن بر اقتصاد گردشگری روستایی مقالات متعددی وجود دارد که تعداد کمی از آنها نقش متغیرهای میانجی مانند جذب گردشگر روستایی را بررسی نموده است. از جمله مطالعات داخلی در این زمینه میتوان به پژوهش بهرامی (۱۳۹۹) با عنوان اثرات اقتصادی- اجتماعی صنایع روستایی (صنایع دستی و مشاغل خانگی) بر توسعه روستایی در روستاهای شهرستان سنجند اشاره داشت. یافته ها نشان داد بین توسعه صنایع روستایی و توسعه اقتصادی و اشتغال زایی خانوارهای روستایی رابطه معنی داری وجود دارد. به طوری که توسعه صنایع روستایی موجب افزایش سطح درآمد، اشتغال زایی و کاهش سطح بیکاری در روستاهای مورد نظر شده است. راهبرد توسعه صنایع روستایی ضمن توسعه اقتصاد محلی از طریق اشتغال زایی و درآمد زایی، می تواند به عنوان یک راهبرد توسعه ای برای تحرک اقتصاد روستا تلقی گردد. رفیعی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان تحلیل علی عوامل موثر بر توسعه گردشگری با بهره گیری از صنایع دستی (مورد مطالعه شهرستان آباءه) بیان می دارد که با توجه به نتایج، در بین عوامل به ترتیب تسهیلات و خدمات اقامتی، مدیریت و تسهیلات مالی بیشترین درجه مرکزیت را داشته اند و ۳ سناریو بر اساس عوامل تسهیلات و خدمات اقامتی، مدیریت و تسهیلات مالی ساخته شده اند و سناریوسازی به صورت روبه جلو انجام پذیرفت. با توجه به سناریوها وجود تسهیلات و خدمات اقامتی لازم موجب می شود که امکان تبلیغات برای منطقه و صنایع دستی و جذب گردشگر فراهم باشد و با افزایش تبلیغات بر روی صنایع دستی، وجود گردشگر در منطقه و بودن تسهیلات و خدمات اقامتی مناسب، شرایط تاسیس دهکده گردشگری فراهم می شود که باعث معرفی بیشتر صنایع دستی منطقه و توسعه گردشگری می شوند.

سیدنجم الدین موسوی، غفوریان امیر شاگردی، علی سرشومی و رضاسپهوند (۱۳۹۷) به پژوهشی با عنوان " توسعه صنعت گردشگری از طریق برندسازی صنایع دستی (مورد مطالعه: صنایع دستی استان اصفهان)" پرداخته اند. نتایج مرحله اول شناسایی دو عامل کیفیت و قیمت به عنوان ویژگی های تعیین کننده خرید صنایع دستی و تعیین صنایع قلمزنی، فرش، ملیله دوزی و خاتم سازی، بعنوان صنایع دستی برجسته اصفهان در مقایسه با رقبای دیگر بود. در مرحله دوم نشان و لوگوی مناسب شناسایی گردید. در مراحل بعد مشخص شد معیارهای مشتری و فرآیندهای داخلی در سطح مطلوب و معیارهای رشد و مالی در سطح نامطلوب بوده و در نهایت راهبرهای ارتقا برند ارایه شد. حسن زاده (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان تحلیل جایگاه هنرهای سنتی در توسعه صنعت گردشگری ایران (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی) بیان می دارد که مولفه جذب گردشگری و صنایع دستی، دارای وضعیت مطلوبی در جامعه می باشند و متغیر هنرهای سنتی دارای وضعیت نامطلوبی در جامعه است. بنابراین: با توجه به سوال اول پژوهش و نامناسب بودن وضعیت متغیر هنرهای سنتی می توان گفت که هنرهای سنتی نمی تواند بر روی جذب گردشگری در این جامعه اثرگذار باشد.

تقوی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان اولویت بندی و اثر بخشی صنایع دستی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی با استفاده از مدل های تصمیم گیری غیر جبرانی (لکسیکوگراف) مطالعه موردی: (دهستان عشرستاق شهرستان بهشهر)، به بررسی اولویت بندی اثر بخشی صنایع دستی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی با استفاده از مدل های تصمیم گیری غیر جبرانی

لکسیکوگراف) پرداخته است. با توجه به نتایج بدست آمده از روش لکسیکوگراف (ترتیبی) روستاهای، بخش، جوربند و متکازین بیشترین تاثیر را از صنایع دستی و خرد برخوردار شده اند. دیوسالار (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان نقش صنایع دستی در اقتصاد گردشگری روستایی مورد: روستاهای کوهپایه‌ای شهرستان بهشهر؛ به بررسی و تحلیل نقش صنایع دستی در رشد اقتصاد گردشگری روستایی می پردازد. نتایج این تحقیق نشان داد که اقتصاد گردشگری در نواحی روستایی شهرستان بهشهر بر درآمدزایی، اشتغال زایی توسعه صنایع بومی- محلی اثرگذار بوده است. همچنین رشد و گسترش صنایع دستی نقش مؤثری در اقتصاد گردشگری روستایی برجای نهاده و در بین روستاها، کیاسر بیشترین تأثیرپذیری از رشد اقتصادی صنایع دستی در جذب گردشگر را به خود اختصاص داده است.

احمدی و موسوی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان توسعه صنایع دستی و گردشگری روستایی و تأثیر آن بر اقتصاد روستاها مطالعه موردی روستاهای بخش کجور شهرستان نوشهر، از دو روش توصیفی در موارد نظری و تحلیلی در یافته های پژوهش و مطالعات میدانی استفاده کردند، در نهایت با نتیجه گیری های بعمل آمده از داده ها و یافته های تحقیق چنین بنظر می رسد که توسعه صنایع دستی و صنعت گردشگری در روستاهای بخش کجور می تواند تأثیرات مثبت اقتصادی را برای این روستاها به همراه داشته و باعث افزایش اشتغال روستائیان گردد.

در بررسی پیشینه های خارجی نیز میتوان به پیشینه هایی اشاره کرد که از آن جمله اولوویومسی (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان نگاه های کوچک صنایع دستی به عنوان ابزاری برای رشد اقتصادی روستاها و ریشه کنی فقر بیان می دارد که یافته های حاصل از تجزیه و تحلیل نشان داد که دو عامل به طور قابل توجهی بر زنده ماندن شرکت های صنایع دستی تأثیر می گذارد. این دو عامل این اعتقاد بود که تجارت صنایع دستی می تواند متخصص صنایع دستی را حفظ کند و سطح حمایت از مشاغل صنایع دستی از سازمانهای غیردولتی در حال کاهش است. دیوانداری (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان تحلیل نقش تولید صنایع دستی در توسعه پایدار روستایی اینگونه بیان نمود که این مقاله به بررسی نقش تولید صنایع دستی در توسعه پایدار در روستای سر آقا سید می پردازد. تعدادی از صنایع دستی از جمله قالیبافی به عنوان عمده ترین صنایع دستی روستای سرآقا سید هنوز رونق دارد. تولید و توسعه صنایع دستی در این روستا نه تنها فرصتهای شغلی و درآمدزایی ایجاد می کند، بلکه می تواند نقش عمده ای در توسعه پایدار و استقلال روستا داشته باشد.

دلاتورا و همکاران (۲۰۱۲) در تحقیقی با عنوان گردشگری روستایی به عنوان گزینه ای برای توسعه مناطق روستایی و اشتغال زایی، به بررسی روند توسعه گردشگری روستایی در اسپانیا و یافتن مدل پیش بینی تقاضای گردشگران روستایی در کوتاه مدت و میان مدت (با استفاده از مدل باکس جنکینز) میپردازند و براساس آن مدل اشتغال زایی گردشگری روستایی از این پژوهش استخراج میشود. هو و یو (۲۰۰۷) نیز در تحقیقی با عنوان بررسی ملاک های انتخاب صنایع دستی و سوغات توسط گردشگران و قوانین تصمیم گیری و انتخاب توسط آنان بیان کردند که نتایج نشان می دهد که ملاک های گردشگران برای انتخاب صنایع دستی نه بر اساس یک ویژگی که بر مبنای چندین ویژگی و به صورت چندگانه است. به این معنی که انتخاب گردشگران بر اساس طیف وسیعی از معیارها از قبیل مهارت و استادکاری در خلق صنایع دستی، درک احساسی، پیوند فرهنگی و سهولت حمل دست به انتخاب صنایع دستی می زنند. استادکاری و زیبایی از ملاکهای بسیار مهم گردشگران برای خرید محصولات تولیدی صنعتگران است.

۴- مبانی نظری

صنایع دستی نشانه‌ای از تاریخ و قدمت کشور است، سالیان دور بخش عمده‌ای از صنایع دستی در روستاها و به دست زنان تولید می‌شد و این تجارت اقتصاد روستا را رونق می‌بخشید. در حال حاضر رونق صنایع دستی عاملی برای احیای روستا، جلوگیری از مهاجرت مردم از روستا به شهر، توسعه اقتصاد بدون وابستگی به نفت و افزایش ارزآوری است. تولید صنایع دستی روستایی از صناعی است که نیاز به سرمایه گذاری زیادی نداشته و میتواند در پیشرفت اقتصادی روستائیان تأثیر به سزایی داشته و با مواد اولیه بوم آورد، تولیداتی بوجود آید که انتقال دهنده فرهنگ ناب روستایی نیز باشد. گردشگران به عنوان یکی از مشتریان بالقوه صنایع دستی روستایی می‌توانند به این رشد اقتصادی کمک شایانی نمایند. در این راستا برای آشنایی بیشتر با مفاهیم و متغیرهای تحقیق، توضیحات کوتاهی در این خصوص بیان می‌شود.

۴-۱- گردشگری روستایی

اصطلاح گردشگری روستایی به صورت مترادف با اصطلاحات دیگر نظیر، گردشگری بومی، گردشگری سبز، گردشگری طبیعت، گردشگری مناطق حومه ای مورد استفاده قرار می گیرد. حقیقت گردشگری روستایی از آن جهت که گردشگر فضا و مکان را با انگیزه های متفاوت مورد استفاده قرار می دهد، فعالیتی پیچیده و چند وجهی است؛ که شامل انواع متفاوتی از گردشگری

مبتنی بر مزرعه تا سفرهای آموزشی، گردشگری قومی و فعالیت های مبتنی بر گردشگری روستایی همچون کوهپیمایی تفریحی ورزشی می باشد که این فعالیت ها بنا به شرایط محیط های گوناگون با درجات متفاوتی در بسیاری از نواحی روستایی به صورت گردشگری انبوه و گردشگری انفرادی و یا خانوادگی با تعداد کم انجام می پذیرد؛ به عبارت دیگر باید گفت: گردشگری روستایی عبارت از فعالیت ها و گونه های مختلف گردشگری در محیط های مختلف روستایی و پیرامون آنها که دربردارنده آثار مثبت و منفی (برای محیط زیست روستا) انسانی طبیعی می باشد. بدیهی است این چنین برداشتی از گردشگری روستایی میتواند زمینه های مختلف فعالیت های گردشگری همچون: سکونت گاه ها، روسداها، جشنواره ها، ورزش ها و تفریح های گوناگون را در بر گیرد که در محیط روستا شکل می گیرند (رستمی و احسانی فر، ۱۳۹۷).

گردشگری روستایی را به طور خلاصه می توان این گونه تعریف کرد: "شکلی از گردشگری است که در نواحی روستایی رخ می دهد و منعکس کننده انگاره های مختلف و پیچیده مکان، تاریخ، اقتصاد و محیط روستایی می باشد (کریمی، ۱۳۹۴). گردشگری روستایی نوعی از گردشگری است که در بستر روستا انجام می گیرد و وابسته به ویژگی های طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی روستا و روستائینان است و در نتیجه انواع مختلفی از گردشگری روستا را برای گردشگران فراهم می آورد. این امر می تواند دارای فوایدی از جمله جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهر، ایجاد درآمد و اشتغال، سرازیر شدن سرمایه های مختلف و... به روستا گردد؛ اما ورود گردشگران همواره به صلاح روستاها نبوده و ممکن است دارای مشکلاتی از جمله افزایش تنش های اجتماعی، تورم، مسائل زیست محیطی و... باشد (العلما و مهموم، ۱۳۹۳).

ژانگ اعتقاد دارد که توسعه گردشگری روستایی می تواند مزایایی را همچون افزایش اقتصاد جمعی روستایی، زیباسازی جنبه ظاهری روستا، افزایش درآمد جامعه محلی، تغییر سبک زندگی، کاهش شکاف جامعه شهری-روستایی و ایجاد یک جامعه هماهنگ ایجاد کند. توسعه گردشگری روستایی از یک طرف می تواند نقش مهمی در تنوع سازی اقتصاد روستاها در قالب صنعت گردشگری ایفا کند و از طرف دیگر وسیله ای برای تحرک رشد اقتصاد ملی از طریق غلبه بر انگاره های توسعه نیافتگی و بهبود استاندارد زندگی مردم محلی به شمار آید (کاوایانی و همکاران، ۱۳۹۷).

۴-۲- صنایع دستی

صنایع دستی به مجموعه ای از هنر و صنعت اطلاق می شود که به طور عمده با استفاده از مواد اولیه بومی و انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید به کمک دست و ابزار دستی موجب تهیه و ساخت محصولاتی می شود که در هر واحد آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر سازنده به نحوی تجلی یافته و همین عامل وجه تمایز اصلی اینگونه مصنوعات مشابه ماشینی و کارخانه ای است. صنایع دستی از مواد خام بومی ساخته میشوند و می تواند به تعداد نامحدودی تولید شوند. این محصولات می تواند کاربردی، زیبایی شناسانه، تزئینی، سنتی، اجتماعی و یا نمادین باشند (پرتال رسمی یونسکو).

در تعریف سازمان جهانی جهانگردی، صنایع دستی بیان منحصربه فرد از فرهنگ یا جامعه ای خاص از طریق صنعتگری و مواد محلی است و بخش مهم مولد برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه محسوب میشود. ماهیت خاص صنایع دستی مشتق از ویژگی های متمایز آنها که می تواند به صورت کاربردی، زیبایی شناسانه، هنری، خلاقانه همچنین دارای ماهیت فرهنگی، تزئینی، سنتی، نمادهای مذهبی و اجتماعی و بسیار با اهمیت باشد، است. صنایع دستی از مواد خام ساخته میشود و میتواند به تعداد نامحدود تولید شود اما این محصولات باید دارای ارزش هنری باشند و میتوانند به صورت کاربردی و غیره باشند. در تمام تعاریف، صنایع دستی عبارتند از بیان منحصربه فردی که نشاندهنده فرهنگ و سنت و میراث یک کشور است (وب سایت رسمی سازمان جهانی جهانگردی). صنایع دستی را به طور مفهومی این گونه تعریف میکنند: شیء که تولید شده است تا عملکردهای سودمندی و تشریفاتی داشته باشد در حالیکه اشیا هنری برای تزئین و جنبه های زیبایی شناختی خلق می شوند (لیترل، ۱۹۹۰).

از ویژگی های صنایع دستی می توان گفت که انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید توسط دست و ابزار و وسایل دستی- برای تولید هر یک از آثار هنرهای صناعی، مراحل متعددی طی می شود ولی انجام کلیه این مراحل به وسیله دست، ابزار و وسایل دستی الزامی نبوده و چنانچه تنها قسمتی از مراحل اساسی تولید به این طریق انجام شود، محصول تولید شده با توجه به مواردی که در تعریف ذکر شده، صنایع دستی محسوب می شود. (یاوری، ۱۳۸۹).

در طبقه بندی دیگری از صنایع دستی ایران که بر مبنای روش و تکنیک ساخت این محصولات صورت گرفته، این محصولات به شامل بافته های داری (قالی، گلیم، چننه، رویه پشتی و بعضی از انواع زبلو، گبه)، دستبافی یا نساجی سنتی (جاجیم، ترمه، زری، شال و انواع پارچه های پنبه ای، پشمی و کرکی)، بافتنی (دستکش، جوراب، کلاه، شال گردن، روسری)، روکاری و رودوزی (سوزندوزی، قلابدوزی، ملبله دوزی، خامه دوزی، خوس دوزی، گلابتون دوزی، پته دوزی)، چاپ های سنتی (چاپ قلمکار و چاپ کلاکه ای یا باتیک)، سفالگری و سرامیک سازی (سفال و سرامیک)، شیشه گری (محصولاتی را که از طریق شکل دادن مواد معدنی ذوب شده در کوره نظیر: سیلیس، خرده شیشه ویا ترکیبی از این دو با استفاده از روش دمیدن توسط لوله مخصوص و کاربرد

ابزار دستی شامل انبر، قیچی و غیره حاصل می‌شود شیشه دست ساز می‌نامند که شامل مراحل تکمیلی و تزئینی دیگری نظیر نقاشی و تراش هم می‌شود، تولید فراورده های پوست و چرم یا سراجی سنتی (پوستین، کلاه پوستی، چاروق، محصولات تکمیلی چرمی نظیر تلفیق چرم با محصولات دستیاف)، ساخت محصولات فلزی و آلیاژ (انواع ظروف خانگی، چاقو و قند شکن، قلم تراش، قفل)، قلمزنی، مشبک کاری و حکاکی روی فلزات و آلیاژها، سنگتراشی و حکاکی روی سنگ (انواع ظروف، پایه چراغ، قاب عکس، انواع نگین)، خراطی چوب (انواع قلیان، گهواره، پایه ی آب‌زور و ظروف مختلف)، ریزه کاری و نازک کاری چوب (انواع شکلات خوری، زیرسیگاری، قاب عکس و نظایر آن)، منبت کاری، کنده کاری و مشبک کاری چوب، حصیربافی یا بامبو بافی، مرواریدبافی، ترکه بافی، سیدبافی و چیغ بافی (حصیر زیرانداز، سفره حصیری، انواع سبد، انواع ظروف)، خاتم سازی، معرق کاری، کاشی گری، ملیله کاری، مینا کاری شامل نگارگری، نقاشی روی صدف، نقاشی روی چرم، لاکه روغنی، ساخت زیور آلات، ساخت سایر فراورده های دستی نظیر فیروزه نشانی (فیروزه کوبی)، طلاکوبی روی فولاد، انواع عروسک های محلی، تخت کشی گیوه تقسیم بندی می‌شوند. (یاوری، ۱۳۸۹)

صنایع دستی دارای اثرات قابل ملاحظه ای در برطرف کردن و یا تخفیف و تعدیل مسائل اجتماعی و توسعه اقتصادی دارد، ضمن آنکه نقش فرهنگی صنایع دستی نیز حائز اهمیت فراوان است. بدون تردید یکی از دلایل مهم در توجیه جنبه های مثبت صنایع دستی مربوط به اثرات آن در مبارزه با انواع بیکاری، به‌عنوان یکی از مسائل پیچیده و بغرنج کشورهای رو به رشد از جمله ایران است (اطلس ملی صنایع دستی، ۱۳۸۰). تولید صنایع دستی یک بخش جدا نشدنی از فعالیت بسیاری از خانوارهاست که با آن ایجاد شغل و کسب درآمد می‌کنند. همچنین در بسیاری از کشورها صنایع دستی مشخصا درون جوامع آنها گسترش یافته است. صنایع دستی نه تنها موجب اشتغال پاره وقت یا تمام وقت برای میلیونها نفر در سراسر جهان شده است بلکه به حفاظت از ویژگی های فرهنگی و قومیتی آنها نیز کمک کرده است. محققان بر این باورند که تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی ویژگی های قومیتی را احیا کرده واز آنها حمایت می‌کند و به این ترتیب موجب تقویت فرهنگهای محلی در جوامع پیشرفته می‌شود. بعلاوه تولید صنایع دستی توسط قومیتها باعث تشویق استفاده از مهارتهای سنتی در حال انقراض شده و جوامع را در کنار یکدیگر نگاه می‌دارد (لی و همکاران، ۲۰۰۸).

صنایع دستی به علت داشتن مزایایی نظیر کارطلب بودن آن، سادگی فن و عدم احتیاج به آموزش فنی وسیع و تأثیر چشمگیر آن در افزایش سطح اشتغال و امثال آن بیش از هر فعالیت اقتصادی دیگر زمینه برای توسعه و پیشرفت دارد. به خصوص در مناطق روستایی و عشایری صنایع دستی می‌تواند به‌عنوان دومین منبع درآمد و در پاره ای از مناطق کشور به‌عنوان مهمترین عامل کار و درآمد به حساب آید (اطلس ملی صنایع دستی، ۱۳۸۰).

تولید صنایع دستی اساسا متکی بر منابع داخلی است، از این رو به طور معمول بیش از نود درصد ارزش داده ها در این رشته که به طور عمده شامل نیروی کار، مواد اولیه ی مصرفی و ابزار و وسایل کار است در داخل کشور قابل فراهم شدن است و طبعاً هرگونه افزایش در میزان تولید و فروش فراورده های دستی اثر مستقیمی در ازادید " تولید ناخالص ملی " دارد. بر اساس آخرین برآوردها سهم صنایع دستی در درآمد ملی ایران حدود پنج درصد است (یاوری، ۱۳۸۹).

ایران با داشتن بیش از ۳۶۰ رشته و زیر مجموعه این رشته ها در صنایع دستی به‌عنوان کشوری که دارای متنوع ترین محصولات صنایع دستی در جهان است، شناخته شده است. میزان صادرات صنایع دستی به غیر از زیورآلات و فرش در سال ۱۳۹۲ حدود ۱۱۲ میلیون دلار برآورد شده است (معاونت هنرهای سنتی و صنایع دستی، ۱۳۹۳). صنایع دستی از دیرباز مورد توجه زنان ایرانی بوده است و در اکثر مناطق ایران زنان مشغول به فعالیت در این زمینه هستند. تولید صنایع دستی در همه شهرها، اکثر روستاها و تمامی مناطق عشایری ایران رواج دارد. تفاوت در میزان اشتغال در بافته های داری به‌عنوان نخستین گروه از نظر اشتغال با گروه دوم یعنی نساجی سنتی خود نشاندهنده گستردگی بافته های داری در کشور و سهم شایسته و اهمیت درخور توجه آن به لحاظ میزان تولید سالانه است. این صنعت ۳ درصد تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص داده است. همچنین بر اساس آخرین برآوردهایی که توسط صاحب نظران و کارشناسان صنایع دستی ایران به عمل آمده، حجم تولید سالانه صنایع دستی کشور حدود ده هزار میلیارد ریال است (یاوری، ۱۳۸۹).

۴-۳- اقتصاد روستا

مهمترین منابع درآمدی و اقتصادی خانوارهای روستایی کشاورزی و دامداری است. خانواده های روستایی که به فعالیت زراعی می‌پردازند در بسیاری از موارد دامداری را نیز در کنار زراعت انجام می‌دهند و حتی ممکن است برای تنوع بخشی به فعالیتهای اقتصادی و کمک به تامین اقتصاد خانواده به فعالیت صنایع دستی یا سنتی نظیر فرش بافی، حصیر بافی و ... می‌پردازند و این تنوع فعالیتها از یک ارتباط و انسجام برخوردارند و همین امر باعث می‌گردد تا متناسب با توان و طبیعت اعضای خانواده همه افراد، نوع خاصی از فعالیت اقتصادی را که از عهده آن می‌توانند بر آیند انجام دهند این گونه تنوع در فعالیتهای اقتصادی باعث می‌گردد تا امکان مشارکت برای زنان، کودکان و حتی پیران نیز در درون خانواده فراهم شود و در اقتصاد خانواده نقش داشته باشد

و این امر مانع از مهاجرت نیروی کار خانواده‌ها به شهرها شده و در توسعه روستاها نقش موثری داشته باشد. امروزه به تجربه ثابت شده است که ایجاد امکانات رفاهی نظیر: آب، برق، جاده و برخی از تسهیلات آموزشی و بهداشتی به تنهایی برای ماندن جمعیت در روستاها کافی نیست بلکه عامل مهم و اساسی، ایجاد اشتغال و درآمد برای ماه‌های بیکاری و فراغت روستاییان است.

صنایع‌دستی با قابلیت و خصوصیات ویژه‌ی خود از جمله عدم نیاز به سرمایه‌گذاری زیاد و امکان ایجاد و توسعه‌ی آن در مناطق روستایی به ویژه در داخل محل سکونت روستاییان می‌تواند چنین نقش مهمی را به نحو مطلوب ایفا کند، چنانچه در حال حاضر نیز، در تعداد زیادی از روستاها، کشاورزان و خانواده‌شان با پرداختن به صنایع‌دستی و تولید محصولات نظیر قالی، گلیم، رودوزی، پارچه‌های دست‌بافت، سفال، حصیر و ... به درآمد جنبی قابل توجهی دست یافته‌اند و همین امر عامل مهمی در جلوگیری از مهاجرت آنان به شهرها بوده است.

۴-۴- صنایع‌دستی و گردشگری

برای تولیدات محلی مانند صنایع‌دستی جهت ارائه به گردشگران بازارهای جدیدی ایجاد می‌شود و علاوه بر آن این مساله در بهبود کیفیت صنایع‌دستی نیز موثر می‌باشد. گردشگری نقش بسیار موثری در توسعه هنر و صنایع‌دستی و قومی در جوامع گردشگر پذیر دارد، هر چند که می‌تواند اثرات منفی نیز بر این همراه داشته باشد (هریسون، ۲۰۰۱). خرید به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های گردشگران محسوب می‌شود که می‌تواند اثرات اقتصادی مهمی را در جامعه میزبان بر جای گذارد. گردشگران به منظور یادآوری خاطرات سفر و برقراری ارتباط با فرهنگ جامعه میزبان اقدام به خرید صنایع‌دستی می‌کنند. اکاثر معتقد است که گردشگران از طریق خرید صنایع‌دستی محلی موجب ایجاد شغل و ارتقای آن در جهت توسعه پایدار اقتصادی، بهبود زندگی صنعتگران و ارتقاء موقعیت زنان و بخش‌های محروم جامعه و همچنین افرادی که امکان دستیابی به شغل دیگری را ندارند، شده است. اقتصاد صنایع‌دستی که اغلب زندگی صنعتگران به آن وابسته است، علاوه بر اینکه تولید محصولات طبیعی را تشویق می‌کند موجب همپیوندی جوامع نیز می‌شود (اکاثر، ۲۰۰۶).

توجه به تمایلات و علائق گردشگران در خرید صنایع‌دستی از مواردی است که می‌تواند فواید اقتصادی بیشتری را برای جامعه میزبان به همراه آورد. ایجاد تغییرات در این محصولات و توسعه محصولات موجب احیا بسیاری از این محصولات به واسطه رونق گردشگری شده است. استفاده از مواد بومی در تولید این محصولات همچنان که موجب جذب بیشتر گردشگران شده است، باعث شده تا کل زنجیره ارزش و تولیدکنندگان و فروشندگان صنایع‌دستی از تولید این محصولات سود ببرند (هیلی، ۲۰۰۹؛ هیرویوکی، ۲۰۱۱؛ مارک ویک، ۲۰۰۱). به عقیده اکاثر خرید سوغات و صنایع‌دستی توسط گردشگران موجب ایجاد اشتغال در جهت توسعه پایدار اقتصادی می‌شود. او معتقد است، توسعه گردشگری می‌تواند در کشورهای در حال توسعه و مناطق دورافتاده و محروم موجب کاهش فقر شود (اکاثر، ۲۰۰۶). در تحقیقات صورت گرفته مشخص شد که توسعه گردشگری موجب رونق اقتصادی و اشتغالزایی از طریق فروش صنایع‌دستی می‌شود (توپس، ۱۹۹۳).

علی‌رغم تأکید زیاد بر رونق صنایع‌دستی، متأسفانه در بعضی مناطق جغرافیایی کشور، صنایع‌دستی جایگاه اولیه خود را در زندگی روستایی از دست داده است. مهمترین مشکلاتی که سبب ایجاد رکود در کارایی صنایع‌دستی می‌شوند عبارتند از: کمبود سرمایه، صنعت بازار و بازاریابی برای تولید صنایع‌دستی، ضعف مهارت و آموزش شاغلان در صنایع‌دستی و مشکلات مربوط به محیط کار از نظر فنی و بهداشتی می‌باشد. رفع این مشکلات می‌تواند در کارایی صنایع‌دستی در نواحی روستایی موثر باشد زیرا در حال حاضر صرفاً از طریق کشاورزی، تأمین نیازهای مربوط به اشتغال و درآمد در نواحی روستایی امکان‌پذیر نیست. صنایع‌دستی را می‌توان به‌عنوان عاملی برای توسعه در اقتصاد روستاها دانست طوری که توسعه و تولید صنایع‌دستی مهمترین اصل ایجاد اشتغال علاوه بر کشاورزی و دامداری در روستاها می‌باشد. توسعه صنایع‌دستی گره‌گشای مشکلات اشتغال در مناطق روستایی می‌باشد. کمک به توسعه آموزش، فعال کردن کارگاه‌های تولیدی و حرکت به سمت صادرات بیشتر می‌تواند به رونق صنایع‌دستی کمک کند. (اطلس ملی صنایع‌دستی، ۱۳۸۰).

۵- روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق و در بخش مبانی نظری از روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده گردیده است. مبانی نظری با مراجعه به کتابها، پایان‌نامه‌ها، نشریات و کتابخانه‌های دانشگاه و مراکز اطلاع‌رسانی و جستجو در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی علمی جهت دستیابی به‌آخرین دستاوردهای مطالعات انجام شده، استفاده گردید و پس از تبیین مدل مفهومی تحقیق، براساس مطالعات میدانی از طریق پرسشنامه داده‌ها جمع‌آوری و سپس فرضیه‌های مورد نظر، بررسی شده است. لذا ابزارگردآوری در تحقیق حاضر، پرسشنامه استاندارد و محقق ساخته می‌باشد و از طیف لیکرت برای پاسخ‌ها استفاده شده است.

پرسشنامه تحقیق حاضر شامل دویخش اطلاعات مربوط به جمعیت شناختی و متغیرهای تحقیق می‌باشد. برای سنجش متغیر رشد و توسعه اقتصادی روستا از پرسشنامه استاندارد برگرفته از مقاله کریس و همکاران (۲۰۰۶) و برای متغیرهای توسعه صنایع دستی و جذب گردشگری روستایی از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است.

جدول ۱: سرفصل هر یک از سوالات پرسشنامه تحقیق

ردیف	سرفصل سوالات	شماره سوالات مرتبط
۱	رشد و توسعه اقتصادی	۱ الی ۸
۲	جذب گردشگری روستایی	۹ الی ۱۳
۳	توسعه صنایع دستی	۱۴ الی ۲۳

۱-۵- روایی و پایایی تحقیق

در این تحقیق پس از تدوین چهارچوب اولیه، جهت ارزیابی پرسشنامه تحقیق، با اساتید راهنما و مشاور و اساتید دانشگاه و صاحب نظران رشته‌های مدیریت جهانگردی مشورت به عمل آمده، نظرات انتقادی و پیشنهادهای اصلاحی آنان در پرسشنامه اعمال گردید. هم چنین، در تحقیق حاضر علاوه بر آلفای کرونباخ، مقدار ضریب پایایی ترکیبی با استفاده از نرم‌افزار PLS، برای پرسشنامه محاسبه گردید که در جدول زیر نشان داده شده است:

جدول ۲- مقادیر پایایی متغیرهای پرسشنامه

ردیف	سرفصل سوالات	ضریب آلفای کرونباخ
۱	رشد و توسعه اقتصادی	۰/۸۸۳۹
۲	جذب گردشگری روستایی	۰/۸۴۸۳
۳	توسعه صنایع دستی	۰/۸۹۵۴
-	کل پرسشنامه	۰/۹۳۷۱

همان طوری که در جدول مشخص می‌باشد، با توجه به این که تمامی مقادیر آلفای کرونباخ برای تمامی متغیرها بیش از ۰/۷ است، بنابراین تمامی سوالات پرسشنامه برای سنجش متغیرها از پایایی کافی و مورد قبول برخوردار است.

۲-۵- تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این تحقیق به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی بطور همزمان استفاده شده است. در بخش آمار توصیفی از جداول فراوانی و درصدها، میانگین‌ها و انحراف معیارها برای نمایش سیمای آزمودنی‌ها استفاده و در آمار استنباطی از آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای تعیین توزیع نرمالیت و آزمون تحلیل عامل اکتشافی و تأییدی و آزمون معادله ساختاری برای پاسخ فرضیه‌های تحقیق استفاده شد. ضمناً برای انجام محاسبات بسته نرم افزاری SPSS/PC++ و لیزرل به کار گیری شده است.

۳-۵- آزمون فرض نرمال بودن متغیرها

در هر پژوهشی لازم است محقق قبل از انجام آزمونهای آماری از وضعیت توزیع متغیر (نرمال یا غیرنرمال بودن) تحت بررسی اطمینان پیدا کند. در صورتی که متغیرها نرمال باشند، استفاده از آزمون‌های پارامتری توصیه می‌شود و در غیر این صورت استفاده از آزمون‌های معادل غیرپارامتری مد نظر قرار خواهد گرفت.

جدول ۳: آزمون کولموگروف اسمیرنوف متغیرهای تحقیق

ردیف	متغیرهای تحقیق	آزمون کولموگروف-اسمیرنوف		نتیجه
		Z آماره	سطح معنی داری	
۱	رشد اقتصادی	۰/۹۰۶	۰/۳۸۴	نرمال
۲	جذب گردشگری روستایی	۰/۸۶۵	۰/۴۴۳	نرمال
۳	توسعه صنایع دستی	۰/۸۸	۰/۴۲۲	نرمال

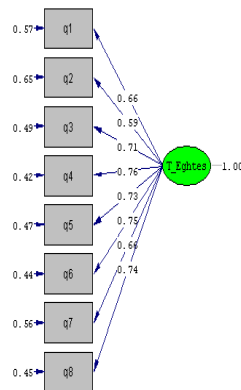
برای تعیین نرمال بودن متغیرها بایستی سطح معنی داری بررسی شود. در صورتی که سطح معنی داری از عدد ۰/۰۵ کمتر باشد متغیر غیرنرمال و در صورت بیشتر از ۰/۰۵ نرمال است. نتیجه اینکه کیفیت متغیرها در جدول ثبت و همه نرمال هستند.

۴-۵- تحلیل عاملی تأییدی پرسشنامه تحقیق

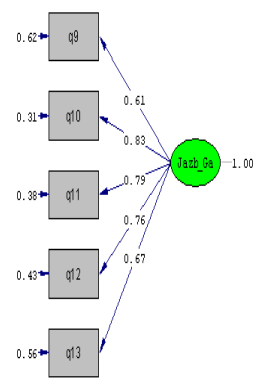
تحلیل عاملی تأییدی به حکم مهر تأییدی برای مناسب بودن ابعاد پرسشنامه تحقیق است، در نرم افزار لیزرل برای هر یک از ابعاد که مشتمل بر تعدادی گویه است بار عاملی است، بار عاملی مشخصی بدست می‌آید، میزان قابل قبول بار عاملی عدد ۰/۳ است.

است. هر چه این بار بیشتر از ۰٫۷ باشد نشان دهنده مناسب بودن سوالات و گویه‌ها با ابعاد بدست آمده است، در صورتی که بار عاملی هر یک از گویه‌ها و ابعاد از عدد ۰٫۳ کمتر شد بهتر است آن گویه یا بعد مورد تجدید نظر قرار گرفته و یا حذف شود.

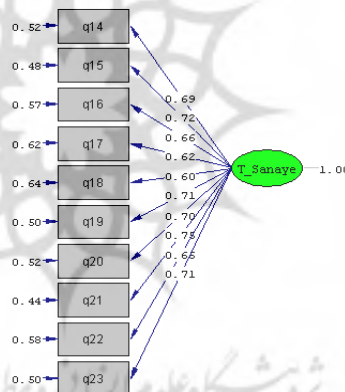
Chi-Square=59.94, df=20, P-value=0.00001, RMSEA=0.078

Chi-Square=11.44, df=5, P-value=0.00103, RMSEA=0.059

نمودار ۲۰۱: خروجی های نرم افزار لیزرل تحلیل عامل تأییدی پرسشنامه رشد اقتصادی و پرسشنامه جذب گردشگری روستایی

همانگونه که از نمودارهای ۲۰۱ تحلیل عامل تأییدی پرسشنامه رشد اقتصادی و پرسشنامه جذب گردشگری روستایی قابل ملاحظه است، بار عاملی کلیه ابعاد در شکل بالاتر از ۰٫۳ است. شاخص برازش χ^2/df معادل ۲/۲۹ و ۲/۹۹ شده است، همچنین مقدار آماره RMSEA معادل ۰/۰۷۸ و ۰/۰۵۹ است؛ و سطح معنی داری آزمون یا همان p-value که معادل ۰/۰۰۰۱ گردیده است که از برازش مناسبی برخوردار است و ۸ سوال مربوط به پرسشنامه ها بطور مجزا قابل تحلیل هستند. لذا تحلیل تأییدی پرسشنامه رشد اقتصادی و پرسشنامه جذب گردشگری روستایی مورد تأیید قرار گرفت.

Chi-Square=97.66, df=35, P-value=0.00000, RMSEA=0.07

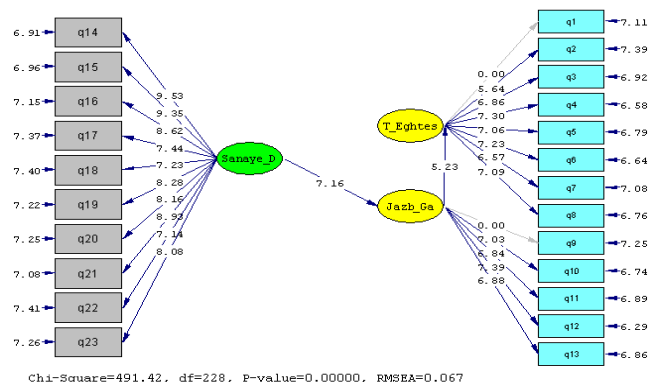
نمودار ۳: خروجی نرم افزار لیزرل تحلیل عامل تأییدی پرسشنامه توسعه صنایع دستی

همانگونه که از نمودار ۳ تحلیل عامل تأییدی پرسشنامه توسعه صنایع دستی قابل ملاحظه است، بار عاملی کلیه ابعاد در شکل بالاتر از ۰٫۳ است. شاخص برازش χ^2/df معادل ۲/۷۹ شده است، همچنین مقدار آماره RMSEA معادل ۰/۰۷ است؛ و سطح معنی داری آزمون یا همان p-value که معادل ۰/۰۰۰۱ گردیده است که از برازش مناسبی برخوردار است و ۸ سوال مربوط به پرسشنامه بطور مجزا قابل تحلیل هستند. لذا تحلیل تأییدی پرسشنامه توسعه صنایع دستی مورد تأیید قرار گرفت.

۵-۵- نتایج آزمون فرضیه های پژوهش

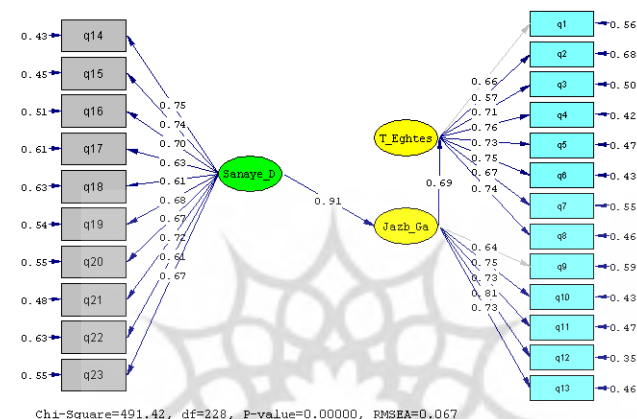
۵-۵-۱- فرضیه اصلی اول: جذب گردشگر روستایی رابطه بین تأثیر صنایع دستی بر رشد اقتصادی روستا را میانجی گری می کند.

با توجه به نرمال بودن توزیع متغیرهای جذب گردشگر روستایی، توسعه صنایع دستی و رشد اقتصادی روستا در نمونه، برای تعیین همبستگی از آزمون معادلات ساختاری استفاده خواهد شد.

Chi-Square=491.42, df=228, P-value=0.00000, RMSEA=0.067

نمودار ۴: تحلیل مسیر بر اساس شاخص t ، تأثیر نقش میانجی جذب گردشگر روستایی در رابطه توسعه صنایع دستی و رشد اقتصادی روستا

Chi-Square=491.42, df=228, P-value=0.00000, RMSEA=0.067

نمودار ۵: تحلیل مسیر بر اساس شاخص ضریب اثر، تأثیر نقش میانجی جذب گردشگر روستایی در رابطه توسعه صنایع دستی و رشد اقتصادی روستا

جدول ۴: تحلیل مسیر شاخص‌های برازندگی تأثیر نقش میانجی جذب گردشگر روستایی در رابطه توسعه صنایع دستی و رشد اقتصادی روستا

AGFI	GFI	RMSEA	P	مقدار رابطه	آماره t	χ^2/df
۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۰۶۷	۰/۰۰۰۱	$r1=0.91$ $r2=0.69$	$t1=7.16$ $t2=5.23$	۲/۱۵

همانطور که در جدول ۴ ملاحظه می‌گردد، با توجه به شرایط معادله ساختاری، RMSEA معادل ۰/۰۶۷ طرفی P-value (سطح معنی داری) ۰/۰۰۰۱ می‌باشد که کمتر از ۰/۰۵ است. همچنین مقدار آماره t ، تأثیر توسعه صنایع دستی بر جذب گردشگر روستایی معادل ۷/۱۶ و از عدد ۱/۹۶ بیشتر است و تأثیر جذب گردشگر روستایی بر رشد اقتصادی روستا معادل ۵/۲۳ و از عدد ۱/۹۶ بیشتر است. ضمناً سایر شرایط معادله ساختاری نیز برقرار می‌باشد، لذا در سطح $\alpha = 0.05$ فرض صفر را رد و فرض مقابل را مبنی بر اینکه، جذب گردشگر روستایی رابطه بین تأثیر صنایع دستی بر رشد اقتصادی روستا را میانجی‌گری می‌کند را می‌پذیریم.

۵-۲-۵- فرضیه اصلی دوم: توسعه صنایع دستی بر رشد اقتصادی روستا تأثیر معنادار دارد.

جدول ۵: تحلیل مسیر شاخص‌های برازندگی تأثیر توسعه صنایع دستی و رشد اقتصادی روستا

AGFI	GFI	RMSEA	P	مقدار رابطه	آماره t	χ^2/df
۰/۹	۰/۹۱	۰/۰۷۱	۰/۰۰۰۱	۰/۶۲	۵/۴۹	۲/۰۱

همانطور که در جدول ۵ ملاحظه می‌گردد، با توجه به شرایط معادله ساختاری، RMSEA معادل ۰/۰۷۱ طرفی P-value (سطح معنی داری) ۰/۰۰۰۱ می‌باشد که کمتر از ۰/۰۵ است. همچنین مقدار آماره t ، تأثیر توسعه صنایع دستی و رشد اقتصادی روستا معادل ۵/۴۹ و از عدد ۱/۹۶ بیشتر است ضمناً سایر شرایط معادله ساختاری نیز برقرار می‌باشد، لذا در سطح $\alpha = 0.05$ فرض صفر را رد و فرض مقابل را مبنی بر اینکه، توسعه صنایع دستی بر رشد اقتصادی روستا تأثیر معنادار دارد را می‌پذیریم.

۵-۳- فرضیه فرضیه‌های فرعی اول: جذب گردشگر بر رشد اقتصادی روستا تأثیر معنادار دارد.

جدول ۶: تحلیل مسیر شاخص‌های برازندگی تأثیر جذب گردشگر و رشد اقتصادی روستا

AGFI	GFI	RMSEA	P	مقدار رابطه	آماره t	χ^2/df
۰/۹۱	۰/۹۲	۰/۰۷۵	۰/۰۰۰۱	۰/۷۱	۶/۱۳	۲/۷۹

همانطور که در جدول ۶ ملاحظه می‌گردد، با توجه به شرایط معادله ساختاری، RMSEA معادل ۰/۰۷۵ طرفی P-valu (سطح معنی داری) ۰/۰۰۰۱ می‌باشد که کمتر از ۰,۰۵ است. همچنین مقدار آماره t، تأثیر جذب گردشگر و رشد اقتصادی روستا معادل ۶/۱۳ و از عدد ۱/۹۶ بیشتر است ضمناً سایر شرایط معادله ساختاری نیز برقرار می‌باشد، لذا در سطح $\alpha = 0.05$ فرض صفر را رد و فرض مقابل را مبنی بر اینکه، جذب گردشگر بر رشد اقتصادی روستا تأثیر معنادار دارد را می‌پذیریم.

۵-۴- فرضیه فرضیه‌های فرعی ۲: توسعه صنایع دستی بر جذب گردشگر در روستا تأثیر معنادار دارد.

جدول ۷: تحلیل مسیر شاخص‌های برازندگی تأثیر توسعه صنایع دستی بر جذب گردشگر در روستا

AGFI	GFI	RMSEA	P	مقدار رابطه	آماره t	χ^2/df
۰/۹۲	۰/۹۱	۰/۰۷۶	۰/۰۰۰۱	۰/۸۲	۶/۵۸	۲/۷۲

همانطور که در جدول ۷ ملاحظه می‌گردد، با توجه به شرایط معادله ساختاری، RMSEA معادل ۰/۰۷۶ طرفی P-valu (سطح معنی داری) ۰/۰۰۰۱ می‌باشد که کمتر از ۰,۰۵ است. همچنین مقدار آماره t، تأثیر توسعه صنایع دستی بر جذب گردشگر در روستا معادل ۶/۵۸ و از عدد ۱/۹۶ بیشتر است ضمناً سایر شرایط معادله ساختاری نیز برقرار می‌باشد، لذا در سطح $\alpha = 0.05$ فرض صفر را رد و فرض مقابل را مبنی بر اینکه، توسعه صنایع دستی بر جذب گردشگر در روستا تأثیر معنادار دارد را می‌پذیریم.

نتیجه‌گیری

با توجه به تایید کلیه فرضیات این پژوهش میتوان عنوان کرد که صنایع دستی یکی از مهمترین روش های افزایش اشتغال و فقر زدایی در مراکز پایین دستی و بنگاههای کوچک اقتصادی با سرمایه گذاری کم است که میتواند تأثیر بسزایی نیز در تبادلات فرهنگی و رشد اقتصادی داشته باشد. از آنجایی که با ورود گردشگر خرید سوغات افزایش میابد و صنایع دستی به لحاظ ماهیت و ساختار جزو بهترین سوغات ها و منحصربه فرد ترین محصولات می باشد، انتظار میرود با افزایش جذب گردشگران، تقاضا برای خرید صنایع دستی افزایش یابد و در نتیجه موجب افزایش اشتغال و رشد اقتصادی جوامع کوچک بخصوص جوامع روستایی گرددو نقش میانجی جذب گردشگران و افزایش تورهای گردشگری در این بین کاملاً مشخص است. با توجه به ماهیت صنایع دستی که نیازمند کارگاههای ساختار یافته بزرگ با سرمایه گذاری کلان نیست و به راحتی میتواند توسط هنرمندان با سرمایه اندک پایه گذاری شده و به تولید محصول بپردازد، توسعه تولیدات صنایع دستی در یک منطقه کوچک و محروم مانند روستا نیز امکان پذیر است. از طرفی توانمندی اقشار مختلف مردم روستا مانند نوجوانان، زنان و افراد سالمند در تولید صنایع دستی موجب افزایش اشتغال و بالا بردن سطح درآمد ناشی از فروش این کالاها می گردد که نتیجه آن رشد اقتصادی منطقه و مردمی است که در آن مناطق زندگی می کنند.

از مزایای گردشگری افزایش سطح درآمدی برای جامعه بومی و محلی است. با ورود گردشگران به یک منطقه، اثرات اقتصادی متفاوتی مانند تورم، مشکلات اخلاقی و اقتصادی و اجتماعی و زیست محیطی و از طرفی افزایش اشتغال، افزایش درآمد، تبادلات فرهنگی و توسعه بازار بوجود می آید. لذا با جذب گردشگران به مناطق روستایی می توان انتظار داشت که اشتغال زایی رونق یافته و در نتیجه آن سطح درآمد در تمامی سطوح فروش خدمات و کالا افزایش می یابد که در نتیجه بر روی اقتصاد منطقه اثر مثبتی خواهد داشت یا به عبارتی با افزایش تعداد گردشگران در روستا، رشد شاخصه های کلان اقتصادی مشاهده شده و بر زندگی روزمره و سبک زندگی مردم بومی نیز اثر گذار خواهد بود.

گردشگران با ورود به یک منطقه علاقمند به خرید سوغات هستند و اکثراً مایل هستند از مظاهر فرهنگی منطقه ای که به آن سفر کرده اند، کالایی را به یادگار داشته باشند. از طرفی ویژگی های خاص صنایع دستی مانند منحصربه فرد بودن و ارزش کار دست بودن، باعث می شود اغلب گردشگران تمایل به تهیه و خرید آنها به عنوان صنایع دستی نمایند. لذا با ورود گردشگران و افزایش ایشان در یک منطقه، میزان خرید صنایع دستی افزایش می یابد که نتیجه آن افزایش اشتغال و درآمد مردم محلی خواهد

بود و این عامل خود موجب پذیرش بیشتر گردشگران توسط جامعه بومی خواهد شد. در این راستا پیشنهادهای زیر نیز مطرح می‌گردد.

- اجرای بازارچه های صنایع‌دستی در روستاها بصورت متمرکز و تبلیغات جهت آنها
- معرفی محصولات صنایع‌دستی روستایی از طریق رسانه های دولتی و خصوصی جهت شناساندن آنها و ویژگی های آنها به گردشگران
- راه اندازی وب سایت های فروش مستقیم محصولات صنایع‌دستی روستایی و تبلیغات محیط روستا و امکانات در آن
- اعطای هدایایی از صنایع‌دستی روستایی به گردشگران که هزینه آن در هزینه های تور محاسبه شده است
- حمایت های دولتی از طریق اعطای تسهیلات کم بهره به تولید کنندگان روستایی صنایع‌دستی
- تشکیل تعاونی های روستایی خاص تولیدکنندگان صنایع‌دستی روستایی به جهت استفاده از ظرفیت های قوانین حمایتی تعاونی ها
- استفاده از ظرفیت های مختلف صنایع‌دستی با توجه به تولیدات منطقه و استفاده از صنایع‌دستی با مواد بوم آورد
- بخشودگی های مالیاتی و عوارض برای تولیدکنندگان صنایع‌دستی روستایی
- تبلیغات و بازاریابی خلاقانه و از روشهای متنوع برای تبلیغ صنایع‌دستی روستایی
- گنجاندن برنامه بازدید از بازارچه ها و کارگاههای تولید صنایع‌دستی در بسته های سفر
- ارائه تخفیفات ویژه به گردشگران روستا در صنایع‌دستی روستایی
- نمایش صنایع‌دستی روستایی در بخش های مختلف خدمات رسانی به گردشگر مانند واحدهای بومگردی، مسیر تور و وسیله نقلیه

منابع

- احمدی، سمیرا و موسوی، سیدعلی اصغر (۱۳۹۳)، توسعه صنایع‌دستی و گردشگری روستایی و تأثیر آن بر اقتصاد روستاها مطالعه موردی روستاهای بخش کجور شهرستان نوشهر، کنفرانس بین المللی توسعه پایدار، راهکارها و چالش ها با محوریت کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری، تبریز. اطلس ملی صنایع‌دستی ایران، ۱۳۸۰
- بهرامی. (۲۰۲۰). تحلیل پایداری زیست محیطی در نظام های زراعی کشاورزی با تکیه بر مصرف و کارایی انرژی. مطالعات محیط زیست، منابع طبیعی و توسعه پایدار، ۱۵(۴)، ۱-۶.
- دیوسالار اسدالله. نقش صنایع‌دستی در اقتصاد گردشگری روستایی مورد: روستاهای کوهپایه‌ای شهرستان بهشهر. اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۱۳۹۵؛ ۵ (۱۶): ۱۶۱-۱۷۴.
- رستمی قبادی، فرحناز، احسانفر، تهمینه، (۱۳۹۷)، پیش‌ران‌های توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی، پیش‌ران‌های توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی، دوره ۵، شماره ۲، صفحات ۷۱-۸۲.
- العلماء، سید وحید، مهموم، طیبه، (۱۳۹۳)، گردشگری روستایی، ماهیت و مفهوم، همایش ملی گردشگری، سرمایه های ملی و چشم انداز آینده.
- کاویانی، ابوطالب، رحمانی، بیژن، رضویان، محمد تقی، علینور نخی، عباس، (۱۳۹۷)، ارزیابی نقش و تاثیر توسعه فضای کسب و کار کارآفرینی گردشگری در جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی (نمونه موردی: دهستان استرآباد جنوبی در شهرستان گرگان)، نگرش های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیای انسانی)، دوره ۱۰، شماره ۲، صفحات ۲۵۱-۲۷۵.
- موسوی، م. (۱۳۸۳). نقش اکوتوریسم در توسعه روستایی. دوماهنامه جهاد، ۲۴(۲۶۵): ۶۳-۷۲.
- نقوی، محمدرضا، پورطاهری، مهدی، دیوسالار، اسدالله، احمدی، حسن. (۱۳۹۶). اولویت بندی و اثر بخشی صنایع‌دستی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی با استفاده از مدل‌های تصمیم گیری غیر جبرانی (لکسیکوگراف) مطالعه موردی: (دهستان عشق‌ستاق شهرستان بهشهر). مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی، ۱۲(۱)، ۱۳۹-۱۵۴.
- Delatora et al. (2012). rural tourism as an option for rural development and job creation.
- Lee, K. (2008). Opportunities for green marketing: young consumers. Marketing intelligence & planning.
- Littrell, M. A. (1990). Svmboic significance of textile crafts for tourists. Annals of Tourism Research, 17(2), 228-245.
- Ok, W., & Jeong, S. Y. Oh. 2007. "Trade, International Division of Labor, Skill-Demand Structure and Wage Inequalities: With a Focus on the Korea-China Trade." Journal of Korean Economic Analysis, 13(3), 73-135.
- Yüksel, A. (2007). Tourist shopping habitat: Effects on emotions, shopping value and behaviours. Tourism management, 28(1), 58-69